

Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému „Stratégia rozširovania EÚ“**[COM(2015) 611 final]**

(2016/C 133/07)

Spravodajca: Ionuț SIBIAN

Európska komisia sa 10. novembra 2015 rozhodla podľa článku 304 Zmluvy o fungovaní Európskej únie prekonzultovať s Európskym hospodárskym a sociálnym výborom dokument

„Stratégia rozširovania EÚ“

[COM(2015) 611 final].

Sekcia pre vonkajšie vzťahy poverená vypracovaním návrhu stanoviska výboru v danej veci prijala svoje stanovisko 29. januára 2016.

Európsky hospodársky a sociálny výbor na svojom 514. plenárnom zasadnutí 17. a 18. februára 2016 (schôdza z 18. februára) prijal 170 hlasmi za, pričom 14 členov hlasovalo proti a 11 členov sa hlasovania zdržalo, nasledujúce stanovisko:

1. Závěry a odporúčania

1.1. Európsky hospodársky a sociálny výbor (EHSV) podporuje osobitný dôraz, ktorý Komisia položila na základné otázky v prístupovom procese, a to, že je potrebné, aby sa krajiny zapojené do procesu rozširovania prioritne zameriavali na reformy v oblasti právneho štátu, základných práv, fungovania demokratických inštitúcií (vrátane reformy volebného systému a reformy verejnej správy), hospodárskeho rozvoja a posilňovania konkurencieschopnosti. Pri monitorovaní pokroku by sa mala venovať osobitná pozornosť upozorneniam občianskej spoločnosti na politické opatrenia a udalosti, ktoré negatívne ovplyvňujú zásadu právneho štátu a demokratické normy.

1.2. EHSV dôrazne vyzýva Komisiu, aby kvalitu participatívnej demokracie ponechala ako jedno zo základných politických kritérií, ktoré treba posudzovať. Ďalej by sa mali podniknúť rozhodné kroky na zabezpečenie systematického úsilia o vybudovanie efektívnych, plne fungujúcich inštitúcií s rozumnou mierou účasti organizácií občianskej spoločnosti (OOS). Prispeje to k potlačeniu rizika, že štát ovládnu politické záujmy, k zvyšovaniu informovanosti o zodpovednosti všetkých zúčastnených zainteresovaných strán a k zabezpečeniu inkluzívnosti a transparentnosti vo všetkých reformných procesoch a procesoch rokovanií.

1.3. Harmonizované hodnotiace stupnice používané pri podávaní správ a dôraz kladený na aktuálny stav, ako aj na pokrok zaznamenaný jednotlivými krajinami zlepšujú transparentnosť, umožňujú cielene sa zamerať na prioritné oblasti a mali by prispieť k zvyšovaniu informovanosti o prístupovom procese. Zároveň vzhľadom na širší rad otázok, ktoré sú predmetom starostlivého skúmania, vytvárajú podmienky na zintenzívnenie spolupráce s jednotlivými krajinami. Treba pritom posúdiť a eliminovať súvisiace riziko odvrátenia pozornosti od konkrétnych problémov, ktorým krajiny čelia. V tejto súvislosti zohráva zásadnú úlohu konzistentnosť, pravidelnosť a dosah prebiehajúcich komunikačných procesov a mechanizmov konzultácií medzi inštitúciami EÚ a krajinami zapojenými do procesu rozširovania.

1.4. EHSV víta jednoznačné posolstvo Komisie, že rozhodujúcou zložkou každého demokratického systému je silná občianska spoločnosť, a oceňuje jej politickú podporu zameranú na vytváranie prostredia, ktoré poskytuje viac podpory a možností pre občiansku spoločnosť, vrátane zmysluplného konzultačného procesu s občianskou spoločnosťou pri tvorbe politiky. Tá je kľúčovou zložkou nevyhnutnou na uspokojivé splnenie politických kritérií a mohla by prípadne predstavovať aj kritérium v prístupových rokovaníach.

1.5. EHSV oceňuje, že Komisia, Rada a Európsky parlament plánujú zintenzívniť komunikačné úsilie s cieľom vysvetliť prínosy a výzvy politiky rozširovania občanom Európskej únie. Sociálni partneri a organizácie občianskej spoločnosti by mali byť v tomto procese ich blízkym partnerom a sprostredkovateľom správ.

1.6. EHSV opätovne poukazuje na potrebu zvýšiť transparentnosť a inkluzívnosť celého prístupového procesu⁽¹⁾. Komisia by mala ísť príkladom tým, že uľahčí ďalší prístup k dokumentom z rokovaní, napríklad k správam zo služobných ciest, stanoviskám expertov k vnútroštátnym právnym predpisom a k správam nástroja technickej pomoci a výmeny informácií (TAIEX), a bude propagovať dosiahnuté úspechy a výsledky projektov financovaných z prostriedkov EÚ v regióne. Týmto spôsobom bude možné zvyšovať informovanosť o účinkoch pomoci EÚ a stavať na skúsenostiach doposiaľ nadobudnutých v regióne.

1.7. Komisia by mala zabezpečiť podstatné zvýšenie finančnej podpory vrátane podpory z projektov v rámci nástroja na podporu občianskej spoločnosti v susedstve s cieľom posilňovať kapacitu organizácií občianskej spoločnosti (vrátane rozvoja odborných znalostí v politike a podpory zvyšovania monitorovacej kapacity) a presadzovať profesionálnosť a nezávislosť médií. Naďalej by sa mala podporovať regionálna spolupráca a vytváranie sietí, pričom je potrebné ťažiť z doterajších dobrých skúseností v regióne vrátane nástrojov na uľahčenie spolupráce medzi mimovládnyimi organizáciami a sociálnymi partnermi (vrátane podnikateľských organizácií) a ich spoločnej práce na spoločnom základe, ktorým je občiansky dialóg a perspektíva vzdelávania.

1.8. Prioritou programov pomoci EÚ by malo byť zvýšenie schopnosti sociálnych partnerov aktívne sa zapájať do sociálneho dialógu. Sociálni partneri potrebujú pomoc na uľahčenie prístupu k príležitostiam financovania a pri rozvíjaní svojej schopnosti účinne sa zapájať do všetkých ekonomických, sociálnych a právnych záležitostí, a to aj pri rokovaníach o vstupe do EÚ. Mala by sa zlepšiť ich organizačná štruktúra, vnútorná komunikácia a schopnosť poskytovať služby svojim členom.

1.9. EHSV požaduje posilnenie úlohy zmiešaných poradných výborov občianskej spoločnosti. Zmiešané poradné výbory by sa mali snažiť o pokrytie „bielych miest“, teda takých oblastí, ktorým sa pri rokovaníach nevenujú iné orgány, a zamerať sa na niekoľko vybraných oblastí. V tejto súvislosti EHSV požaduje zlepšenie výmeny informácií medzi zmiešanými poradnými výbormi a Komisiou, Radou a Európskym parlamentom.

1.10. EHSV žiada vlády v regióne, aby za rovnakých podmienok podporovali sociálnych partnerov a ďalšie organizácie občianskej spoločnosti a úzko ich zapájali do svojich vnútroštátnych stratégií, politík zameraných na pristúpenie k EÚ a do rokovacích štruktúr, ako aj do prípravy a realizácie projektov financovaných EÚ. Pri príprave štátnych rokovacích pozícií a harmonizácie právnych predpisov by sa mali vykonávať posúdenia regulačného vplyvu s cieľom zistiť riziká ich prispôsobenia. Do posúdenia je zásadne dôležité zapojiť nešťátne subjekty vrátane podnikateľov, odborov a zástupcov dotknutých sociálnych skupín.

1.11. Vo všetkých krajinách v regióne by sa mali zriadiť národné rady pre európsku integráciu, v ktorých by sa pravidelne stretávali politické orgány na vysokej úrovni a najdôležitejšie organizácie občianskej spoločnosti s cieľom sprehľadniť proces integrácie EÚ a vo väčšej miere o ňom informovať.

⁽¹⁾ Podrobné odporúčania sa uvádzajú v stanovisku EHSV z roku 2014 na tému „Zvýšenie transparentnosti a inkluzívnosti procesu pristúpenia k EÚ“ (Ú. v. EÚ C 451, 16.12.2014, s. 39).

1.12. Pozitívne kroky zaznamenané v niektorých krajinách v súvislosti s rámcom a mechanizmami dialógu a spolupráce medzi vládou a OOS nie sú postačujúce. Národné vlády by mali ako prioritu uznať účinné vykonávanie právnych predpisov a transparentnosť a konzistentnosť konzultačných procesov a pokrok by sa mal monitorovať na základe týchto priorit.

1.13. EHSV žiada, aby politické orgány úzko spolupracovali s organizáciami občianskej spoločnosti pri zavádzaní reforiem a právnych predpisov týkajúcich sa kľúčových otázok, napríklad riešenia prípadov korupcie na vysokej úrovni, lepšieho dohľadu nad postupmi verejného obstarávania a zabezpečenia právneho rámca na financovanie politických strán. Zároveň žiada, aby krajiny regiónu zlepšili predpisy o slobode prístupu k informáciám a ich vykonávanie v praxi, aby prijali a vykonávali zákony o oznamovaní nekalých praktík a zefektívnilo fungovanie systému ochrany oznamovateľov korupcie v praxi. Je potrebné zvýšiť informovanosť verejnosti o možnostiach oznamovania korupcie a v tejto veci môžu byť spoľahlivým partnerom OOS. Okrem toho by bolo žiaduce regulovať so súhlasom strán tripartitný sociálny dialóg s cieľom uplatňovať dohody, ktoré sa uzatvoria.

1.14. Politické orgány v krajinách regiónu by mali presadzovať a podporovať fungovanie silných a nezávislých regulačných inštitúcií, najmä inštitúcie ombudsmana podľa vzoru Albánska a Srbska. To sa týka aj slobodného prístupu k informáciám, ochrany súkromia, boja proti korupcii, auditu a volieb. EHSV zdôrazňuje, že ombudsmani môžu mať rozhodujúci prínos a dopĺňať prácu organizácií občianskej spoločnosti pôsobiacich v oblasti základných práv, najmä v oblasti ochrany menších.

1.15. Vzhľadom na veľmi vysokú mieru nezamestnanosti mladých ľudí na západnom Balkáne EHSV odporúča rozšíriť systém záruky pre mladých ľudí EÚ na prístupové krajiny EÚ v tomto regióne. Táto záruka pre mladých ľudí by sa mala financovať z príslušných finančných zdrojov EÚ. V spolupráci so sociálnymi partnermi vrátane obchodných a priemyselných komôr a iných záujmových združení by sa malo zaviesť duálne vzdelávanie.

1.16. Hoci EÚ očakáva, že vlády budú zohrávať významnejšiu úlohu pri rozdeľovaní finančných prostriedkov EÚ, financovanie občianskej spoločnosti by však nemalo prebiehať v prevažnej miere cez vlády, keďže by tak mohlo dochádzať ku konfliktu záujmov. EÚ by mala podporovať vytváranie nezávislejších systémov financovania. Vhodnejším mechanizmom na rozdeľovanie finančných prostriedkov EÚ by mohli byť modely nezávislých nadácií/fondov na podporu občianskej spoločnosti. Medzi základné požiadavky, ktoré je potrebné dôsledne dodržiavať, patrí: transparentnosť pri pridelovaní a využívaní finančných prostriedkov, rovnaké zaobchádzanie a predchádzanie konfliktom záujmov a/alebo politickému zasahovaniu do pridelovania akýchkoľvek verejných finančných prostriedkov.

1.17. Budovanie národnej kapacity OOS (formou informačných centier, podpory koalícií, programov na rozvoj odborných znalostí a pod.), rozširovanie dosahu pomoci (predovšetkým mimo hlavných miest a tak, aby sa dostala k organizáciám na najnižšej úrovni) a presadzovanie účasti OOS, na základe skúseností EHSV, by mali byť aj naďalej prioritami Komisie a národnými prioritami v oblasti financovania.

2. Celkové hodnotenie programu rozširovania a zapojenia organizácií občianskej spoločnosti

2.1. EHSV uznáva, že politika rozširovania EÚ zohráva kľúčovú úlohu v zabezpečovaní mieru, bezpečnosti a stability v Európe. V programe rozširovania na rok 2015 sa po prvýkrát uvádza strednodobá perspektíva tejto politiky. Napriek tomu, že sa v ňom jednoznačne konštatuje, že žiadna z krajín zapojených do procesu rozširovania nebude počas funkčného obdobia súčasnej Komisie pripravená vstúpiť do EÚ, pre krajiny západného Balkánu je mimoriadne dôležité zachovať si jasnú vyhlídku na členstvo v EÚ a tiež aby sa ich pokrok a úsilie merali, monitorovali a podporovali na základe jasných kritérií s víziou toho, k čomu sa tieto krajiny chcú a musia dopracovať.

2.2. Pozitívnym krokom je zaradenie občianskej spoločnosti do samostatnej sekcie v rámci politických kritérií v správach krajín a do istej miery ďalšie zohľadnenie úlohy občianskej spoločnosti v rokovacích kapitolách. Pri monitorovaní pokroku a hodnotení aktuálneho stavu vytvárania podmienok pre občiansku spoločnosť by mala Komisia dôsledne sledovať integráciu svojich usmernení o podpore občianskej spoločnosti zo strany EÚ v krajinách zapojených do procesu rozširovania. Tieto usmernenia by si ako referenčný materiál a návod mali osvojiť aj samotné prístupové krajiny.

2.3. EHSV opätovne zdôrazňuje, že sociálny dialóg zohráva kľúčovú úlohu v hospodárskom rozvoji západného Balkánu a EÚ. V hodnoteniach a správach krajín by mali byť systematickejšie a podrobnejšie rozpracované konkrétne výzvy, ktorým čelia sociálni partneri. Osobitná pozornosť by sa mala venovať zachovaniu pracovnoprávných a sociálnych istôt obyvateľstva.

2.4. EHSV oceňuje zámer Komisie klásť v nadchádzajúcej práci na programoch hospodárskych reforiem, ktoré vypracujú krajiny zapojené do procesu rozširovania, silnejší dôraz na zamestnanosť a sociálne výzvy. Na tomto procese by sa mali zúčastňovať aj OOS a ich názory a odborné znalosti by sa mali zohľadniť tak na vnútroštátnej úrovni, ako aj na úrovni EÚ. Malo by sa tak predísť situáciám, keď OOS len dostanú informácie o stratégiách alebo akčných plánoch, o ktorých sa už rozhodlo. Vnútroštátne orgány by mali mať povinnosť zabezpečiť efektívne zapojenie OOS.

2.5. Angažovanosť občianskej spoločnosti v prístupovom procese spočíva v: 1) priamom zapájaní do prebiehajúcich rokovaní (napr. overovanie, príprava národných pozícií, prehľad pokroku); 2) sociálnom a občianskom dialógu súvisiacom s formuláciou politiky a harmonizáciou právnych predpisov štátu s právnymi predpismi EÚ; 3) účasti na plánovaní predvstupového financovania; 4) nezávislom monitorovaní pokroku a sociálnych účinkov reforiem. Vykonávanie týchto činností si vyžaduje primeranú finančnú podporu z finančných zdrojov vlády štátu a predvstupového financovania EÚ.

2.6. Zvyšovanie povedomia o úlohe občianskej spoločnosti a zapájaní sociálnych partnerov do prístupového procesu je pre EHSV poslaním aj výzvou. V niektorých krajinách si vlády zachovali negatívny postoj voči občianskej spoločnosti, výsledkom čoho bolo, že odporúčania zmiešaných poradných výborov mali malú odozvu. Zmiešané poradné výbory napriek tomu vytvorili príležitosti na priamu výmenu medzi občianskou spoločnosťou, politikmi a úradníkmi EÚ a jednotlivých štátov, aj keď mali malý vplyv na politiku vlád. Vzhľadom na to by zmiešané poradné výbory mali mať prospech z väčšej podpory a užšej spolupráce s Komisiou, Radou a Európskym parlamentom, čím by sa zabezpečilo, že kľúčové obavy týkajúce sa vnútroštátnej reality vstupu do EÚ prameniace z občianskeho a sociálneho dialógu v jednotlivých krajinách by mohli byť vypočuté na všetkých príslušných úrovniach tvorby politiky.

2.7. Ako uviedla Komisia, EHSV zdôrazňuje význam regionálnej spolupráce a posilnenia regionálneho hospodárskeho rozvoja a prepojenosti ako základného prvku dohôd o stabilizácii a pridružení a procesu rozširovania. V tejto súvislosti došlo k pozitívnemu vývoju v regionálnej spolupráci medzi podnikateľskými OOS podpísaním dohody o investičnom fóre komôr⁽²⁾. Investičné fórum komôr sa zrodilo z úmyslu zapojiť podnikateľskú komunitu v regióne prostredníctvom komôr do vykonávania projektov dôležitých pre hospodársku prosperitu západného Balkánu v súlade s prioritami berlínskeho procesu.

⁽²⁾ Investičné fórum obchodných komôr bolo ako nezisková organizácia zložená z vnútroštátnych obchodných a priemyselných komôr v regióne západného Balkánu, Slovinska a Chorvátska založené v rámci konferencie o západnom Balkáne, ktorá sa konala v auguste 2015 vo Viedni.

2.8. EHSV vyjadruje vážne znepokojenie v súvislosti so závažným nesplnením podmienok týkajúcich sa slobody združovania, slobody zhromažďovania, slobody prejavu a nezávislosti médií⁽³⁾ vo viacerých krajinách (najmä v Čiernej Hore, bývalej Juhoslovanskej republike Macedónsko a Turecku, ale aj v Srbsku, pokiaľ ide o právny rámec pre slobodu zhromažďovania). Ide o nevyhnutné predpoklady pre vybudovanie pevnej demokracie a rozvoj životaschopnej občianskej spoločnosti. V tejto súvislosti sa dôrazne podporuje, aby sa v plnej miere vykonávali usmernenia GR pre rozšírenie pre rozvoj občianskej spoločnosti v krajinách v procese rozširovania v rokoch 2014 – 2020 a usmernenia GR pre rozšírenie o podpore EÚ určenej na mediálnu slobodu a integritu médií v rokoch 2014 – 2020. Ešte však treba vyriešiť problém, ktorým je zabezpečenie mediálneho vplyvu na publikum v Európe, ktoré tiež musí byť vhodne oboznámené so zmyslom a dynamikou politiky rozširovania.

2.9. Pri formulovaní a monitorovaní politiky a vo všeobecnosti pri zabezpečovaní fungujúcej demokracie zohrávajú OOS kľúčovú úlohu. Veľké obavy vzbudzuje kritika zaznamenaná v roku 2015 v súvislosti s legitimitou a so zodpovednosťou OOS (predovšetkým kontrolných organizácií a nezávislých novinárskych organizácií, ktoré pozorne sledujú rozhodujúce politické procesy a kritizujú volebné podvody a politickú korupciu) v niektorých krajinách zapojených do rozširovania. EHSV preto uznáva potrebu posilňovania komunikácie a dialógu vo všetkých procesoch, najmä s cieľom osloviť občanov z krajín EÚ, ako aj z krajín zapojených do procesu rozširovania.

2.10. Pokiaľ ide o právny štát a základné práva, je potrebné viac sa zamerať na otázku zraniteľných a znevýhodnených skupín a menšín, najmä Rómov. V tejto oblasti je potrebné dosiahnuť jednoznačné výsledky a tiež ďalší pokrok vo vzťahoch medzi etnikami a v ochrane menšín a práv menšín (v oblasti vzdelávania, prístupu k médiám, používania jazykov menšín aj vo verejnej správe atď.).

2.11. EHSV sa vo svojom stanovisku z 10. decembra 2015⁽⁴⁾ zaoberal návrhom Komisie týkajúcim sa zoznamu bezpečných krajín pôvodu a trvá na zásadách, za ktoré sa v stanovisku vyslovil. Zaradenie krajiny do zoznamu bezpečných krajín pôvodu musí závisieť od fundovaného preskúmania. V súvislosti s nedávnymi mediálnymi správami o sporných prípadoch repatriácie do krízových oblastí je zodpovedné zaobchádzanie s ľudskými právami týchto utečencov relevantné aj pri otázke bezpečných tretích krajín.

2.12. Politika rozširovania musí úplne splniť úlohu informovania občanov Európskej únie o tom, že má rozhodujúci význam pre bezpečnosť a prosperitu celého kontinentu, čo by mohlo pomôcť zmierniť obavy z ďalšieho rozširovania, ktoré sa môžu objavovať spolu s inými formami xenofóbie, hlavne v časoch hospodárskej krízy a prebiehajúcej utečeneckej krízy.

2.13. Inštitúcie EÚ vytvorili viaceré prostriedky na konzultácie s občianskou spoločnosťou, aby mohli zhromaždiť údaje o pokroku prístupových reforiem, vrátane online korešpondencie, výročných konzultácií s občianskou spoločnosťou v Bruseli, stretnutí, inštrukcií a verejných podujatí v kandidátskej krajine počas návštev úradníkov EÚ. Komisia bola otvorená aj nezávislým monitorovacím správam, ktoré pripravili organizácie občianskej spoločnosti. Treba však priznať, že Komisia bola oveľa proaktívnejšia voči mimovládny organizáciám než voči odborom a podnikateľským združeniam. EHSV preto vyzýva Komisiu, aby zlepšila svoj prístup a prijala ďalšie kroky v súlade s odporúčaniami obsiahnutými v jeho stanovisku na tému „Zvýšenie transparentnosti a inkluzívnosti procesu pristúpenia k EÚ“ (REX/401).

2.14. OOS sa dlhodobo usilujú o zabezpečenie svojej finančnej udržateľnosti na západnom Balkáne. OOS sa aj naďalej spoliehajú prevažne na príjmy zo zahraničných grantov a štátnych rozpočtov vrátane výnosov z lotérií a len zriedka využívajú alternatívne zdroje financovania. Štátna podpora, či už finančná alebo nefinančná, sa príliš často rozdeľuje prostredníctvom netransparentných mechanizmov a je aj naďalej nepostačujúca. Je preto stále potrebné, aby OOS diverzifikovali svoje zdroje financovania na zabezpečenie finančnej nezávislosti a udržateľnosti. Keď sa OOS spoliehajú na jeden alebo dva zdroje financovania, sú nadmerne závislé na dostupnosti týchto prostriedkov a nemajú dostatočné finančné zabezpečenie a autonómiu.

⁽³⁾ Balkan Civil Society Development Network, „Enabling Environment for Civil Society Development Progress Reports and Enlargement Strategy 2015 Background Analysis“, <http://www.balkancsd.net/novo/wp-content/uploads/2015/11/202-1-BCSDN-2015-Enlargement-Package-Background-Analysis.pdf>, Human Rights Watch „A Dangerous Profession: Media Under Threat“, 15. júla 2015, <https://www.hrw.org/node/279063>, Reporters without Borders on Macedonia <http://en.rsf.org/macedonia.html>

⁽⁴⁾ Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému „Návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa stanovuje spoločný zoznam EÚ týkajúci sa bezpečných krajín pôvodu na účely smernice Európskeho parlamentu a Rady 2013/32/EÚ o spoločných konaniach o poskytovaní a odnímaní medzinárodnej ochrany a ktorým sa mení smernica 2013/32/EÚ“, COM (2015) 452 final (Ú. v. EÚ C 71, 24.2.2016, s. 82).

2.15. Na uznanie hospodárskej hodnoty OOS v krajinách zapojených do procesu rozširovania je potrebné zhromažďovať zmysluplné údaje a, čo je ešte dôležitejšie, vytvoriť opatrenia na podporu ich úloh a zvyšovanie informovanosti o týchto úlohách. Oficiálne údaje a štatistiky o zamestnancoch a dobrovoľníkoch pracujúcich v OOS v krajinách západného Balkánu sú aj naďalej obmedzené. V pracovnom práve sa k OOS pristupuje rovnako ako k iným zamestnávateľom, nie sú však dostatočne zahrnuté v štátnych politikách zamestnanosti, ktoré vytvárajú stimuly pre potenciálnych zamestnávateľov. Diskriminačný prístup k OOS vyplýva z toho, že štáty neuznávajú občiansku spoločnosť ako jeden zo sektorov, ktoré vytvárajú zamestnanosť. Vnútroštátne orgány a Komisia by mali pri stanovovaní priorít v oblasti štatistiky dôsledne zvážiť nedávne úsilie OOS zhromaždiť údaje a určiť konkrétne prekážky v jednotlivých krajinách ⁽⁵⁾.

V Bruseli 18. februára 2016

Predseda
Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru
Georges DASSIS

⁽⁵⁾ Štúdia na tému „Hospodárska hodnota neziskového sektora v krajinách západného Balkánu a v Turecku“, ktorú pripravila pani Dubravka Velat a ktorú v decembri 2015 vydala Balkánska sieť na rozvoj občianskej spoločnosti (BCSDN), je k dispozícii na adrese: http://www.balkancsd.net/economic-value-of-the-non-profit-sector-in-the-western-balkans-and-turkey/63-12-report-on-the-economic-value-of-the-non-profit-sector-in-the-wbt_final/.